

عکس‌نگزیده تاریخی سرازمی‌های دوره جسار

موجود در آرشیو اسناد و تاریخ دیپلماتی وزارت امور خارجه

گروه اجرایی و پژوهشی ط.ج.
کاظم شریف کاظمی، نسرین تربی
زیر نظر:
مرتضی دامن‌پاک جامی

با مقدمه دکتر داریوش رحمانیان

معاونت پژوهشی و مطالعاتی

تهران - ۱۳۹۶

فهرست نویسی پیش از انتشار

سرشناسه: کاظم شریف کاظمی

عنوان و نام پدیدآور: گزیده عکس‌های تاریخی دوره قاجار موجود در آرشیو اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه/ گردآوری و تنظیم: گروه پژوهشی اسناد تاریخ دیپلماسی: کاظم شریف کاظمی، نسرين ترابی
زیر نظر مرتضی دامن پاک جامی، با مقدمه داریوش رحمانیان، برای اداره حفظ و نگهداری اسناد وزارت امور خارجه

مشخصات نشر: تهران: وزارت امور خارجه، اداره نشر، ۱۳۹۶

مشخصات ظاهری: ۳۴۲ ص: مصور.

شابک: ۰ - ۷۵۳ - ۳۶۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸

بها: ۱,۸۰۰,۰۰۰ ریال

وضعیت فهرستنویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ق - عکس‌ها.

موضوع: Iran - History - Qajar, 1779 - 1925 - Photographs

شناسه افزوده: ترابی نسرين ۱۳۴۱

شناسه افزوده: دامن پاک جامی مرتضی ۱۳۴۲

شناسه افزوده: رحمانیان، داریوش، ۱۳۴۴، مقدمه نویس

شناسه افزوده: ایران، وزارت امور خارجه، مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی. اداره حفظ و نگهداری اسناد

شناسه افزوده: ایران، وزارت امور خارجه، اداره نشر

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ش ۴/ع ۸/۱۳۱۵ DSR

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۷۴۰۲۲۳

شماره کتابشناسی: ۴۱۳۵۶۹۹

گزیده عکس‌های تاریخی دوره قاجار

موجود در آرشیو اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه

گروه اجرایی:

گروه پژوهشی اسناد تاریخ دیپلماسی: کاظم شریف کاظمی، نسرين ترابی، زیر نظر مرتضی دامن پاک جامی

شمارگان:

۵۰۰ نسخه

چاپ اول:

۱۳۹۶

هماهنگی امور نشر:

بی‌تا طهرانیان

ویراستار:

مریم حجاری

حروفچینی:

سحر حسینی صنعتی

صفحه‌آرایی و طراحی جلد: شهرزاد طهرانی

دفتر مرکزی:

خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی، مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، تلفن: ۲۲۲۹۷۰۲۹، نمابر: ۲۲۸۳۲۵۶۵

نمایندگی و فروشگاه مرکزی:

میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، پاساژ ناشران، طبقه همکف پلاک ۲۲/۱۶، تلفن فاکس: ۶۶۹۵۲۲۹۰، تلفن همراه: ۰۹۳۵۹۶۴۹۰۲۷، تلفن: ۶۶۴۹۰۳۱۵

فروشگاه شماره ۲:

خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی، جنب مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، تلفن: ۲۲۸۰۲۶۶۲

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
۱۵	مدخل

فصل اول

۲۱	شروع عکاسی در جهان
۲۱	ورود عکاسی به ایران
۲۳	آرشیو وزارت امور خارجه
۲۴	آرشیو عکس‌های تاریخی
۲۵	آرشیو دیداری و شنیداری اداره اسناد و تاریخ دیپلماسی
۲۵	آرشیو ناندهی آرشیو دیداری و شنیداری اداره اسناد و تاریخ دیپلماسی

فصل دوم

۲۹	معرفی آلبوم‌ها، عکس‌ها
۲۹	عکس‌ها
۳۷	دیپلمات‌ها
۷۱	شخصیت‌ها
۹۵	ناشناس‌ها
۱۰۹	رخدادها
۱۵۵	مکان‌ها
۱۸۸	کارت پستال‌ها

فصل سوم

۲۰۱	اسناد
۲۲۳	شرح حال رجال
۲۲۷	خلاصه شرح عکاسان و استودیوها
۲۳۱	منابع و مآخذ
۲۳۳	فهرست اعلام

شکل‌گیری هویت و حافظه تاریخی ما دارد به خوبی شکل نگرفته است. شاید بیراهه نباشد اگر بگوئیم هنوز رابطه عکس و عکاسی با تاریخ نگاری ابهام دارد. جایگاه عکس در تاریخ‌نگاری ما هنوز به طور مشخص شناخته نشده است و شاید زمان نیاز است تا اهمیت آن برای محققان در حوزه تاریخ روشن گردد و قطعاً یکی از اقدامات شایسته که می‌تواند به این امر کمک نماید سازماندهی و انتشار عکس‌های تاریخی است تا روزه‌های برای دستیابی محققان علاقمند به این منابع باز شود.

در همین راستا آرشیو اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه که یکی از قدیمی‌ترین مراکز آرشیوی کشور محسوب می‌شود اقدام به ساماندهی آرشیو عکس خود نموده است که گامی هر چند کوچک اما شایسته توجه در این راستا محسوب می‌شود. با توجه به اینکه دیپلمات‌ها و سفارتخانه‌های ایران به دلیل ماهیت موضوع و حضور در خارج از کشور زودتر از دیگر افراد و نهادها به تجهیزات عکاسی و عکاسخانه دسترسی داشته‌اند لذا این مرکز دارای آرشیو غنی از عکس‌های منحصر به فرد که مربوط به تاریخ دیپلماسی ایران می‌باشد. از آنجا که ارزش تاریخی و هنری این عکس‌ها قیاسی بر کسی پوشیده نیست انتشار مجموعه‌ای از آنها می‌تواند مورد توجه و استفاده علاقمندان به این هنر قرار گیرد. اثر پیش رو با عنوان "گزیده عکس‌های دوره قاجار" نخستین گام در این راه است که امید می‌رود که تداوم یابد و به تدریج امکان دسترسی علاقمندان و پژوهشگران به عکس‌های این مرکز فراهم گردد. بدون تردید مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی از هر گونه نقد، نظر و پیشنهاد جهت تکمیل و علمی نمودن کارهای بعدی در حوزه عکس‌های تاریخی استقبال می‌نماید.

این اثر با تلاش همکاران گروه پژوهشی اسناد تاریخ دیپلماسی معاونت پژوهشی و مطالعاتی مرکز به ویژه پژوهشگر حوزه عکاسی سرکار خانم نسرین ترابی در سه فصل تدوین شده است. در فصل اول کلیاتی از تاریخچه عکاسی در جهان و نحوه ورود آن به ایران در دوره قاجار ارائه شده است و فصل دوم به تصاویر اختصاص یافته است. در فصل سوم اسناد مربوط به عکاسی مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی، زندگی نامه رجال و معرفی عکاسخانه‌هایی که نام‌شان در متن ذکر شده ارائه شده است.

تدوین و انتشار این اثر بدون تلاش‌های پیگیرانه جمع زیادی از پژوهشگران و همکاران معاونت اجرایی و اسناد مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه میسر نبود. بدین طریق، تلاش و همکاری ارزشمند جناب آقای محمدحسن سمسار،

امروزه با پیشرفت علم و تکنولوژی دوربین‌های بسیار پیشرفته‌ای ساخته شده‌اند که باعث شده حرفه عکاسی با گذشته تفاوت معنا داری پیدا کند. اگر دوربین‌های جدید نیاز به حلقه فیلم، تنظیم نور و فاصله و لابراتوار برای چاپ عکس ندارند اما در گذشته این اقدامات از جمله فنونی بود که باید عکاسان رعایت می‌کردند تا بتوانند یک اثر با کیفیت چاپ نمایند. با این حال، فقط عکاسان حرفه‌ای و نیمه حرفه‌ای بودند که توانایی استفاده از دوربین عکاسی را داشتند و از این هنر جهت ثبت حوادث در تاریخ بهره می‌بردند. از این زمان است که عکس‌ها به عنوان یک سند معتبر و مورد توجه تاریخ نگاران قرار گرفته است. البته پیش از اختراع دوربین عکاسی هنرمندان با قالب نقاشی و خلق تصاویر دیگر به ثبت وقایع زمان خود می‌پرداختند. آنها با خلق اثرهای سر به در نقش عکاسان فعلی ظاهر می‌شدند. هنر صورتگری در ایران سابقه طولانی دارد و مانی نقاش معروف دوره ساسانی طبق برخی متون در نقاشی‌های خود در اثر معروفش "ارژنگ" شرایط و زمانه‌ای که در آن می‌زیست را ترسیم کرده است. بنابراین نقاشی در گذشته و عکس در حال حاضر می‌توانند زبان گویای عصر خود باشند. در اواخر قرن نوزدهم و اوائل قرن بیستم با گسترش مکاتب تاریخ نگاری به ویژه مکتب آنال و توجه به تاریخ اجتماعی عکس نیز به عنوان یکی از مستندات تاریخ اجتماعی، مورد توجه و استفاده مورخان اروپایی قرار گرفت.

در ایران هم عکاسی به عنوان یکی از جلوه‌های تمدن جدید از دوره قاجار و به فاصله دو الی سه سال پس از اختراع اولین دوربین عکاسی در اروپا مورد توجه شاهان به ویژه ناصرالدین شاه قرار گرفت و وارد ایران شد این وسیله اگر چه در ابتدا منحصر در اختیار دربار و اشراف بود اما به تدریج مورد توجه دیگر طبقات اجتماعی نیز قرار گرفت. برخی بر این عقیده‌اند که عکس‌های دوره قاجار یکی از مهمترین منابع تاریخ اجتماعی محسوب می‌شوند و در واقع این امر باعث شده تا تاریخ نگاری مردمی‌تر شده و از شکل اشرافیت و نخبه‌گرایی خود خارج گردد زیرا یکی از موضوعات مهم در عکس‌ها توجه به زندگی و شئوناتی اجتماعی بود که برای عکاسان نیز جذابیت داشت. با آنکه عکس به عنوان سند تصویری نقش بسیار سازنده‌ای در تاریخ نگاری دارد و در واقع می‌توان گفت که مطرح شدن عکس به عنوان یک سند خود از جمله مباحث روش شناختی در تاریخ است اما به نظر می‌رسد یکی از مشکلات موجود این است که هنوز آگاهی کافی نسبت به اهمیت و فنون بایگانی آرشیو عکس و نقشی که در

پژوهشگر برجسته در حوزه عکس‌های تاریخی جناب آقای بهزاد خاکپور، رئیس سابق اداره حفظ و نگهداری اسناد و جناب آقای کاظم شریف‌کاظمی، رئیس فعلی آن اداره و سرکار خانم نسرین ترابی، همکار پژوهشی طرح را ارج می‌نهم که با ارائه راهکارها و فراهم کردن بستری مناسب، سبب شکل‌گیری و پیشبرد این طرح شدند. و نیز از همکاری آقای محمد چگینی و خانم محیا شعیعی، کارشناسان اداره مزبور جناب آقای رامین صیرفی‌فر، مسئول آرشیو الکترونیک، سرکار خانم مهسا عباسپور شیرازی، مسئول مخزن دیداری شنیداری، سرکار خانم شهرزاد طهرانی، کارشناس هنری، خانم‌ها اسکندری، معصومه افشاری و هانیه ذبیحی‌فر و آقایان کمال روزبهانی، عباس رضاپور و امیر جواهری کمال تشکر را داریم.

همچنین لازم می‌دانم از همکارانم در اداره چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، به‌خاطر تلاش‌هایشان در چاپ و انتشار این مجموعه نفیس تقدیر کنم.

معاضدت پژوهشی و مطالعاتی
مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی